

УДК 343

DOI <https://doi.org/10.32782/klj/2023.1.44>**Колодін Д. О.,**кандидат юридичних наук, доцент,
декан факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»**Степаненко О. В.,**кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ЩОДО ПИТАННЯ МЕТОДОЛОГІЇ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ПРОБЛЕМ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

Анотація. На сьогодні, розробка методології досліджень проблем кримінального права обумовлена внесенням змін до кримінального законодавства, що мають на меті робити його відповідним до міжнародних стандартів, а також стрімким науково-технологічним розвитком, що сприяє оновленню знань, а також збільшенню обсягу інформації, що викликає необхідність уточнення та перегляду в кримінально-правовій доктрині основних понять. Впровадження змін та вирішення проблемних питань стає можливими завдяки використанню відповідного інструментарію – методології. У статті з'ясовано сучасний стан методології наукових досліджень проблем кримінального права та визначено головні перспективні напрями її удосконалення. Визначено спірні аспекти щодо дефініції поняття методології, рівнів методології та підходів до проведення кримінально-правових досліджень, проаналізовано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження та їх роль при аналізі проблем кримінального права. Зроблено висновок, що від застосування належної методології наукових досліджень залежить можливість отримання необхідних результатів щодо проблем кримінального права. Зауважено, що методологія може забезпечити комплексний розвиток науки кримінального права, розв'язання проблемних завдань, раціональне застосування раніше отриманих результатів, вироблення нових науково обґрунтованих теоретичних положень, а також пропозицій і рекомендацій, спрямованих на вдосконалення кримінального законодавства та практики його застосування задля вирішення неузгодженостей та суперечностей у кримінальному праві. Звернено увагу на тенденції розвитку методології досліджень проблем кримінального права та особливості застосування окремих методів дослідження.

Ключові слова: метод, методологія пізнання, методика, наука кримінального права, дослідження, теоретичні проблеми, рівні методології, підхід.

Kolodin D. O., Stepanenko O. V. Concerning the Question of the Methodology of Scientific Research of Criminal Law Problems

Abstract. Today, the development of the research methodology of criminal law problems is conditioned by the introduction of changes to criminal legislation aimed at making it conform to international standards, as well as rapid scientific and technological development, which contributes to updating knowledge, as well as increasing the volume of information, which causes the need for clarification and revision of basic concepts in the criminal law doctrine. Implementation of changes and resolution of problematic issues becomes possible thanks to the use of appropriate tools – methodology. The article clarifies the current state of the methodology of scientific research on the problems of criminal law and identifies the main promising directions for its improvement. Controversial aspects regarding the definition of the concept of methodology, levels of methodology and approaches to criminal-legal research are identified, general scientific and special research methods and their role in the analysis of criminal law problems are analyzed. It was concluded that the possibility of obtaining the necessary results regarding the problems of criminal law depends on the application of the proper methodology of scientific research. It is noted that the methodology can ensure the comprehensive development of the science of criminal law, the solution of problematic tasks, the rational application of previously obtained results, the development of new scientifically based theoretical provisions, as well as proposals and recommendations aimed at improving criminal legislation and the practice of its application in order to resolve inconsistencies and contradictions in criminal law. Attention is drawn to the trends in the development of the methodology of research on criminal law problems and the peculiarities of the application of certain research methods.

Key words: method, methodology of knowledge, methodology, science of criminal law, research, theoretical problems, levels of methodology, approach.

Пізнання об'єктивного світу здійснюється за допомогою вироблених методів. Правильне розуміння об'єкта, що вивчається, можливо отримати лише при належному підході до його аналізу, тільки за допомогою певних методів дослідження.

Загалом, під методом розуміється спосіб побудови та обґрунтування системи філософського і наукового знання, це шлях дослідження і практичного перетворення дійсності. Це система правил, принципів і прийомів підходу до вивчення явищ і закономірностей розвитку природи, суспільства і мислення або практичної перетворювальної діяльності людини. Зміст методу становлять деякі прийоми дослідження або практичної діяльності, які забезпечують пізнання чи зміни предмета, що визначаються закономірностями самого об'єкта. В свою чергу, загальне визначення методології (від грец. *metodos* – спосіб і *logos* – вчення) на думку науковців означає вчення про методи пізнання.

Розглянемо визначення методології детальніше.

На думку Ю.М. Оборотов сучасну методологію становлять різні підходи, серед яких: антропологічний, аксіологічний, цивілізаційний, синергетичний і герменевтичний. Кожен із зазначених підходів визначає стратегію дослідних пошуків у взаємозв'язку юриспруденції з правом і державою [8, с. 6].

В.Г. Андрійчук під методологією наукового дослідження розуміє сукупність методів, принципів та прийомів, що використовуються дослідником для пізнання предмета дослідження за їх певного співвідношення і субординації. Водночас методологію наукового дослідження можуть репрезентувати ті методи, принципи та прийоми пізнання, які вже створені наукою й набули практичного використання в пізнавальній діяльності різних сфер об'єктивної реальності [2, с. 91].

Є.А. Подольська визначає методологію, систему принципів і способів організації і побудови теоретичної і практичної діяльності, а також вчення про цю систему. Тобто, на погляд дослідниці – це своєрідна система соціально апробованих правил і нормативів пізнання і дії, які співвідносяться з властивостями і законами дійсності [10].

Як зазначає В.М. Шейко, методологія – це вчення про систему наукових принципів, форм і способів дослідницької діяльності. Методологія має чотирьохрівневу структуру: фундаментальні, загальнонаукові принципи, філософські та конкретно-наукові. На думку дослідниці, конкретнонаукові принципи становлять власне методологію, адже вони лежать в основі теорії тієї чи іншої дисципліни або наукової галузі [14, с. 45].

Т.П. Яцик та К.М. Дроб'язко надають визначення методології наукового пізнання як явище інтегральне, яке об'єднує систему конкретних компонентів, що її утворюють. Такими компонентами виступають світоглядні, загальні та спеціальні теорії й концепції, філософські закони й категорії, закони і правила логіки, загальнонаукові та приватно наукові методи й методики дослідження реальної дійсності [15, с. 163].

Також, існує позиція, що пропонує виділяти два підходи до трактування методології наукових досліджень – широкий та вузький. У широкому трактуванні методологія наукового дослідження – це спосіб побудови думки, певним чином упорядкована практична та теоретична діяльність суб'єкта; у вузькому трактуванні – методологія наукового дослідження є сукупністю принципів, методів, прийомів, норм та процедур науково-пізнавальної діяльності, що застосовується в тій чи іншій спеціальній галузі знань [5, с. 8].

З аналізу зазначених дефініцій вбачається, що методологія наукових досліджень проблемних аспектів кримінального права, своїм призначенням має забезпечення високого рівня якості й ефективності наукових досліджень у відповідній сфері пізнання. Завдяки обранню методології, дослідженням надається фундаментальний характер та визначаються ті відповідні світоглядні і філософські та логіко-гносеологічні засади, які дослідник обирає як засоби наукового пізнання. В свою чергу, недосконалість і недоліки в методології мають наслідком можливі помилки як у дослідженні, так і в отриманих результатах.

Сучасний стан методології кримінальної науки, має описовий характер. Наразі у науковому розумінні відсутні уявлення про методологічний інструментарій кримінально-

правових досліджень. Хоча методологічний інструментарій визначається відповідно до мети і завдань кримінально-правового дослідження. Проблемні питання наукового пізнання кримінального права можна розв'язати завдяки комплексному шляху на емпіричному й теоретичному рівнях кримінально-правового дослідження, а також при їх об'єднанні. Засадами таких досліджень є положення онтології, аксіології, праксеології, антропології, загальної теорії пізнання, теорій натуралізму та ін.; філософські й загальнонаукові методи – діалектичний, системно-структурного та системно-функціонального аналізу, історико-правовий, порівняно-правовий, герменевтичний, статистичний, соціологічний, математичний, моделювання тощо.

Предмет дослідження методології дає можливість виокремити в методології науки динамічний (пов'язаний з аналізом проблем генезису, походження та розвитку наукового знання, що дає можливість говорити про методологію наукового дослідження, зорієнтовану на пошук нового знання) та статичний аспекти (зорієнтований на вивчення та аналіз результатів отриманого знання, його форм та структур. У цьому випадку говорять про методологію наявного знання, як результат попереднього дослідження) аналізу.

Щодо методології науки кримінального права – це система знань у вигляді ідей, теорій, вчень, концепцій про злочин і покарання, кримінальний закон і кримінальну відповідальність, кримінально-правові норми, юридичні конструкції та інститути, їх соціальну обумовленість та ефективність, принципи, тенденції розвитку кримінального права і законодавства, а також теоретичне осмислення і вдосконалення практики законодавчої і правозастосовної діяльності у сфері кримінального права. Методологія безпосередньо пов'язується з пізнавальною діяльністю, яка становить інтелектуальну основу практичного перетворення отриманих знань в об'єктивну соціально-правову реальність. Разом з тим, наука кримінального права та проблем кримінального права не створює своєї самостійної методології, а розробляє її основи з урахуванням змісту загальнонаукових (філософських)

методів і особливостей об'єкта дослідження даної науки [9, с. 5].

Методологія досліджень проблем кримінального права має структуру, що відображається у взаємодії її компонентів, що відповідає методологічному принципу детермінізму. Також методологія включає наступні складові: філософсько-світоглядна, загальнотеоретична, спеціально-теоретична та конкретно-наукова.

Варто врахувати позицію В. О. Тулякова про те, що використання порівняльно-правового методу у науці кримінального права дозволяє виокремити закономірності генези кримінально-правової заборони, її буття, реалізації та удосконалення [12, с. 30].

Є. М. Вечерова зауважує, що завдяки врахуванню “психологічної складової створювачів та адресатів кримінального закону, використання правової герменевтики можливо суттєво розширити горизонт наукового пізнання кримінального права; евристичність порівняльно-правового методу дозволяє зіставити різні режими кримінально-правового впливу, а формально-логічний метод дає змогу виявити наявні у кримінальному праві вади, щоб мінімізувати подальше викривлення норм кримінального закону [3, с. 170].

Для належного проведення досліджень проблем кримінального права, важливо використовувати методологічний інструментарій в умовному режимі “дедуктивних окулярів”. Так, види методів наукового пізнання, а також інтенсивність їх використання дослідником істотно змінюватимуться в процесі вивчення кримінально-правової проблематики. Водночас змінюватиметься і методологія. Точність наукового пізнання, критичне порівняння, поєднання емпіричного матеріалу з його аналітичним опрацюванням, синтезування проміжних та загальних висновків, постійне тримання у фокусі уваги важливого гносеологічного зв'язку на рівні “теоретична цінність – практична значущість” є орієнтирами належного наукового дослідження [4, с. 111].

Дослідження проблеми діалектичного методу та його взаємозв'язку з методами галузевих наук є важливим для формування їх методологічних основ [6, с. 62, 11, с. 18].

Зважаючи на різноманітність підходів, сучасна методологія не є нейтральною щодо цінностей, які закладаються в основу образу кримінального права. Підходи, відповідно до парадигми, котра визначає постановку певної наукової проблеми, розкривають загальну спрямованість дослідження та інтерпретацію отриманих результатів. Важливу роль в цьому контексті відіграє аксіологічний підхід, що є інтегруючим і присутнім в кожному з концептуальних дослідницьких методів підходів, і за його допомогою визначається наступне:

- цінність права як соціального регулятора;
- здатність права втілювати в життя певні цінності,
- ціннісне наповнення права.

Ціннісний (аксіологічний) підхід в методології юриспруденції є загальною стратегією дослідження, що визначає розгляд права крізь призму його відповідності певним цінностям, які можуть забезпечуватись правом та бути його основою. На основі різноманітних критеріїв можливо виділення широкого спектра аксіологічних підходів, котрі є складовою методології сучасної юриспруденції. Категорії, котрі складають категоріальний апарат аксіологічного підходу, визначають спрямованість розуміння права, в тому числі кримінального права та його проблемних питань. На основі розкриття сутності права крізь призму цінностей, котрі безпосередньо впливають на образ правової реальності, можливе всебічне порівняльно-правове дослідження [13, с. 44].

Але водночас методологію наукового дослідження можуть репрезентувати, крім уже відомого методологічного інструментарію, й такі методи, принципи та прийоми, які удосконалені і (або) сконструйовані дослідником.

За сучасних умов наука (у т.ч. кримінально-правова й кримінологічна) успішно використовує багаторівневу класифікацію методів наукового пізнання, відповідно до якої за ступенем загальності та сферою застосування методи наукового пізнання поділяються на: загально-філософські; загально-наукові; спеціально-наукові; дисциплінарні та міждисциплінарні (крім того: по-перше, основними методами наукового дослідження

є: емпіричні, теоретичні, загальнонаукові; по-друге, залежно від ролі і місця у процесі наукового пізнання розрізняють методи формальні (методи формальної та математичної символічної логіки) і змістовні (методи філософські, загальнонаукові, спеціально наукові тощо), а також емпіричні і теоретичні, фундаментальні та прикладні, методи дослідження та методи викладення результатів).

Як зазначає Ю.П. Аленін та А.В. Мурзановська в структурі методології доцільно виокремити певні рівні, а саме:

- загальні філософсько-світоглядні підходи, які становлять основу пізнання і визначають стратегію дослідження;
- загальні принципи, що поширюють свою дію на всі об'єкти пізнання у конкретній галузі знань;
- загальнонаукові методи, за допомогою яких можна надати об'єкту пізнання загальну характеристику;
- конкретно-наукові методи, за допомогою яких об'єкт пізнання конкретизується з урахуванням розробок конкретної науки або вчення, сформованого в її межах [1, с. 204].

Узагальнений аналіз досліджень, присвячених методології проблем кримінального права дає підстави про виокремлення окремих тенденцій методології:

- пошук об'єктивних основ для пояснення соціальної дійсності [16, с. 290];
- концентрація методів пізнання на особистісній, суб'єктивній складовій суспільних відносин;
- рух до методологічного плюралізму в рамках інтегрального підходу (через систематизацію та оптимізацію понятійного апарату) [7, с. 10].

Водночас зауважимо, що у контексті вищесказаного спроби дати єдине загальне визначення методології навряд чи можуть бути успішними в тому сенсі, що таке визначення втрачає чіткість, стає розпливчастим і важким для усвідомленого сприйняття.

Підсумовуючи, варто зробити висновок, що методологія наукових досліджень проблем кримінального права має на меті сприяти комплексному розвитку кримінально-правової науки, що передбачає як застосування попередньо отриманих результатів дослі-

дження, так і вироблення нових положень, пропозицій та рекомендацій задля вдосконалення кримінального права та розв'язання його проблемних питань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Аленін Ю. П., Мурзановська А.В. Щодо питання методології наукових досліджень проблем кримінального процесуального права. Юриспруденція сьогодні: між апологією і креативністю. Пам'яті проф. Ю. М. Оборотова: (до 75-річчя від дня народж. д. ю. н., проф. Ю. М. Оборотова): матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 17 верес. 2021 р.; за заг. ред. А. Ф. Крижановського. Одеса: Фенікс. 2021. С. 201–206. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/19601/Аленін%20Ю.%20П.%20С%20Мурзановська%20А.%20В.%20%20Щодо%20питання%20методології%20наукових%20досліджень%20проблем.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
2. Андрійчук В.Г. Сучасний аспект методології наукових досліджень. Економіка АПК. 2016. Вип. 7. С. 87–94. <http://eaprk.org.ua/contents/2016/07/87>
3. Вечерова Є. М. Потенціал спеціально-юридичної методології щодо системно-структурного аналізу кримінального права та кримінального закону як різновидів соціального управління. Право і суспільство. 2016. Вип. 4. С. 167–173. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Pis_2016_4_30
4. Каменський Д.В. Методологічні особливості порівняльних кримінально-правових досліджень: здобутки української та американської доктрин. Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. 2020. Вип. 44. С. 108–112. URL: <http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc44/25.pdf>
5. Котикова О.І. Методологія й організація наукових досліджень: курс лекцій. Миколаїв: Видавництво МНАУ. 2017. 157 с. URL: <http://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/2990>
6. Коновалова В. О. Проблеми методології галузевих наук (кримінальне право, кримінально-процесуальне право, криміналістика, судова експертиза). Право та інновації. 2015. Вип. 4 (12). С. 58–64. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=apir_2015_4_10
7. Мельник П. О. Методологія історико-правового аналізу кримінально-правової протидії організованої злочинності. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2018. Вип. 4. С. 7–11. URL: <http://apnl.dnu.in.ua/arkhiv?id=77>
8. Оборотов Ю.М. Передмова: формування синтагми загально-теоретичної юриспруденції. Методологія та інноватика загальнотеоретичної юриспруденції: монографія. Одеса: Фенікс. 2019. 420 с. С. 3–7. URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/16010/NU_OUA_Konf_Oborotov_Print%283%29%2B.pdf?sequence=1&isAllowed=y
9. Панов М. І. Проблеми методології науки кримінального права: вибр. наук. пр. Харків: Право. 2018. 472 с. URL: https://pravo-izdat.com.ua/image/data/Files/405/3_Problemi%20metodologii%20nauki_vnutri.pdf
10. Подольська Є.А. Поняття та методології наукового дослідження: Філософія. Сайт WESTUDENTS. URL: <https://westudents.com.ua/glavy/95155-ponyattya-metodu-ta-metodolog-naukovogo-doslidjennya.html>
11. Сердюк П.П. Теоретичні й методологічні проблеми сучасного кримінального права: монографія. Запоріжжя: Акцент Інвест Трейд. 2012. 800 с. URL: https://www.studmed.ru/serdyuk-p-p-teoretichn-y-metodolog-chn-problemi-suchasnogo-krim-nalnogo-prava_a6433a9497c.html
12. Туляков В. О. Порівняльний метод у науці кримінального права. Вісник Асоціації кримінального права України. 2014. Вип. 1 (2). С. 29–40. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/4141>
13. Фальковський А. О. Аксиологічний підхід у методології сучасної юриспруденції: автореф. дис. канд. юрид. наук за спец.: 12.00.12 «філософія права». Одеса. 2011. 17 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/50594692.pdf>
14. Шейко В. М., Кушнарєнко Н. М. Організація та методика науково-дослідної діяльності: Підручник. вид. стер. К.: Знання. 2006. 307 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Sheiko_Vasyl/Orhanizatsiia_ta_metodyka_naukovo-doslidnytskoi_diialnosti.pdf
15. Яцик Т.П., Дроб'язко К.М. Кримінальне право як наука: методологічні аспекти. Міжнародний юридичний вісник: збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. Вип. 1(3). 2016. С. 161–166. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=muvnudp_2016_1_28
16. Murzanovska A.V. The main tendencies of the development of the science of criminal procedure in Ukraine in the current conditions. Legal science and education in Ukraine and EU countries: a paradigm shift: Collective monograph. Riga, Latvia: "Baltija Publishing", 2021. 488 p. P. 285–310. URL: <https://rm.coe.int/16802f6016>